

PÅ VÅTMARKEN LIV ÅT LANDSKAPET

Livsmiljöerna behöver skötsel

En vårdad våtmark skänker liv åt landskapet och lockar fåglar

Våtmarkerna är synnerligen viktiga för såväl naturen som för människan. De grunda, av liv sjudande våtmarkerna är topplatser för naturens biodiversitet. De erbjuder en livsmiljö för bland annat sjöfåglar. Våtmarkerna fungerar också som naturens egna filter, som stoppar upp sediment och binder näringsämnen ur dräneringsvatten från jord- och skogsbruk samt torvproduktion.

Hembygdsvåtmark LIFE+ -projektet (Kotiseutukosteikko LIFE+ -hanke) ger råd hur man anlägger, restaurerar och sköter våtmarker i jordbruks- och skogsområden i vardagsnaturen. Som exempel fungerar det nationella nätverket av modellvåtmarker som förverkligats genom en verksamhetsmodell som utgått från aktivt engagerande av markägarna och deras behov och synsätt. Under projektets gång har det restaurerats eller anlagts 48 modellvåtmarker.

För att våtmarkerna ska bevaras som livskraftiga livsmiljöer, måste man aktivt följa med och sköta dem.

Juha Siekkinen

Mikko Alhainen

Mjölñarängen, Kyrkslätt

Bara några tiotals kilometer från huvudstadsregionens liv och rörelse i Evitskog, Kyrkslätt finns Mjölñarängens våtmarks rogivande naturmiljö som är en efterlikning av översvämning som åstadkommit av bäver. Det till våtmark ändrade, genom uppdämning, omkring 4,5 ha stora svacka låglänta skogsmarken är runtomkring skyddat av branta skogssluttningar och berg. Beroende på områdets extrema ytformer är våtmarkens avrinningsområde endast omkring 20 hektar. En välproducerande källa som är belägen på våtmarkens strand underhåller våtmarkens vattenhushållning också under tiden för långa värmeperioder.

Förutsättningen för grundandet av Mjölñarängens våtmark var byggandet av den nästan 170 meter långa massiva lerdammen. Med hjälp av den i dammen installerade reglerbara dräneringsbrunnen är det möjligt att reglera vattenytans höjd med nästan en meter, vilket väsentligt förbättrar objektets skötselmöjligheter i utvecklingens olika skeden.

Den reglerbara dräneringsbrunnen gör det möjligt att också tömma våtmarken. Temporär tömning av våtmarken återupplivar insektproduktionen och förbättrar sjöfåglarnas kullproduktion.

Målet för anläggandet av våtmarken var att öka antalet viktiga livsbiotoper för sjö- och vadarfåglarnas ungar samt förbättra de nedanför liggande vattendragens tillstånd genom att förbättra avrinningsområdets förmåga att binda vatten.

På våtmarksområdet förbättrades sjöfåglarnas trivsel genom att det byggdes öar och undervattens åsar samt genom att utöka strandlinjernas antal och buktningar. Av klenvirke och grövre rotstående träd som lämnats kvar vid avverkningen på våtmarksområdet byggdes vilo- och torkplatser som sjöfåglarna föredrar.

Mikko Alhainen

Mjölñarängens låglänta skogssänka i juni 2013 precis innan påbörjandet av våtmarkens anläggningsarbete.

Mikko Alhainen

Mjölñarängens våtmarkslandskap efter höjningen av vattennivån i slutet av år 2013.

Timo Niemelä

Delfinansierare vid anläggandet av våtmarken och avverkningen av trädbeståndet var markägarna Anne Timonen-Lindfors och Jonne Lindfors samt Jouni Metsola på bilden till vänster som förverkligat våtmarkens grävarbeten.

Våtmarksanläggarens minneslista

1. I valet av anläggningsplatsen för våtmarken gynna låglänta sänkor, där vattenarealen förmånligt kan skapas genom uppdamning.
2. Förutse våtmarkens anläggningsmetod och uppskatta utsträckningen av projektets verkningssområde/influensområde.
3. Utred alla ägare till mark- och vattenområden samt övriga sakägare, såsom täckdikningsföreningar och väglag, vars rättighet eller fördel projektets förverkligande kan beröra. Var öppen och informera om våtmarksprojektets planering och framskridande till alla sakägare.
4. Ta reda på och beakta eventuella hinder och begränsningar som hör till anläggandet av våtmarken samt begäran om utlåtanden och tillståndsbehov. Till exempel lönar det sig att utreda områdets nuvarande naturvärde/-status via den regionala närings-, trafik- och miljöcentralen (NTM-centralen).
5. Förverkliga eller låt göra ändamålsenliga terrängavvägningar beträffande planeringsområdet, med vars hjälp du får viktig information bland annat om effekterna av höjningen av vattennivån på närmiljöns åkrar, skogar, vägnät och konstruktioner. Genomför avvägningarna i samarbete med alla de sakägare som är villiga att delta i den praktiska terrängplaneringen.
6. Ta reda på finansieringsmöjligheter samt villkoren för extern finansiering för anläggandet av våtmarken.

Att informera om våtmarksprojektet är ett viktigt arbete. Hembygdsvåtmark LIFE+ -projektets modellvåtmark Perräinens markägare ordnade ett imponerande informationstillfälle både före och efter våtmarken byggdes.

Juha Siekkinen

Avvägningarna ger viktigt information om våtmarkens anläggningsmöjligheter och övrig markanvändningskompatibilitet. På öppna områden kan avvägningen förverkligas med hjälp av en nivålasar.

7. Uppgör eller beställ en våtmarksplan som motsvarar projektets och finansärens krav. Beträffande våtmarksplanens juridiska ansvarsfråga lönar det sig till exempel att anteckna tydligt projektets förverkligare, arbetsledningsansvarig samt ansvarig person för skötseln av våtmarken.
8. Skicka den färdiga våtmarksplanen till mark- och vattenområdenas ägare och till övriga sakägare, vars rätt eller fördel förverkligandet av våtmarken kan beröra. Be om behövliga skriftliga godkännanden av projektet för att kunna påvisa projektets juridiska förutsättningar.
9. Skicka våtmarksplanen för utlåtandet till regionala NTM-centralen och bifoga begäran om utlåtande, nödvändiga godkännanden och utlåtanden. Om projektets förverkligande kräver tillstånd i enlighet med vattenlagen, skicka motsvarande dokument som bilagor med tillståndsansökan riktad till regionalförvaltningsverket (AVI) istället för till NTM-centralen.
10. Vänta lugnt på besluten angående projektets tillståndsärenden och finansiering före under-tecknande av entreprenörsavtal eller inköp av material. Bered dig på, att behandlingen av ett tillstånd i enlighet med vattenlagen kan dröja upp till över ett år.
11. Begär offerter och gör anskaffningar av material som behövs för anläggandet av våtmarken samt underteckna entreprenörsavtalen för våtmarkens grävnings- och schaktningsarbeten.
12. Sköt om styrning och arbetsledning av våtmarksanläggningsarbetet samt säkerställ att arbetena förverkligas kvalitativt och i enlighet med av sakägarna godkända våtmarksplan.
13. Höj vattnet vid de våtmarksobjekt som anläggs genom uppdamning till den planerade målsatta höjdnivån så småningom och kontrollerat så att, den nyanlagda dammvallen inte utsätts för allt för stor belastning. Det lönar sig att låta dammen sätta sig minst sex månader innan vattnet höjs, om det är möjligt.
14. Följ med dammvallens hållfasthet och vattenregleringsaggregatets funktion regelbundet och sköt också om övriga skötselåtgärder som upprätthåller våtmarkens produktivitet.

Kangasala, Pohtiolampi

Pohtiolampi våtmark, som finns vid ån Vääksyjoki, som löper från Vesijärvi till Längelmävesi i Kangasala, byggdes på platsen för gamla markbädds-bassänger genom att utnyttja damm- och vattenlednings-konstruktioner byggda för fiskodling. Målet med restaureringen av drygt två hektar våtmark var att förbättra kvaliteten på området som livsmiljö för sjöfåglarnas kullar och som rast- och matplats för flyttfåglar.

Våtmarkens grävningsarbeten genomfördes längs med jordbankarna som byggts mellan bassängerna. Från bankarna fick man fyllningsmaterial för att sänka och omforma bassängerna, varvid slutresultatet blev en våtmarkshelhet med omväxlande djup, strukturellt mångformig och landskapsmässigt öppen.

Objektets maskinarbeten och materialkostnader var omkring 12 000 euro. Avgörande för att restaureringens lyckades och projektets goda kostnadseffektivitet var att sommaren och hösten innan anläggningsarbetet påbörjades var exceptionellt torra. Vattennivån i ån Vääksyjoki var under grävningsarbetet i oktober 2013 i medeltal klart lägre.

Följande sommar efter anläggandet av våtmarken byggde Taigabird Oy ett publiktorn i södra ändan av området, som erbjuder en parkettplats för att följa med det mångsidiga utbudet av sjö- och vadarfåglar som påträffas på området. Det är fri passage till tornet och framkomligt med rullstol!

Överflödigt vatten som störde grävmaskinsarbetet pumpades i Vääksyjoki före bassängområdet omformades.

Risto Mattila

Pohtiolampi markbäddsbassänger som byggdes för fiskodling före ändringen till en produktiv sjöfågelvåtmark.

Risto Mattila

Foto taget av Pohtiolampi området efter att Hembygdsvätmark LIFE+ - projektet förverkligat restaureringen av Pohtiolampi området i juli 2014 med hjälp av en fjärrstyrd helikopter. Sjö- och vadarfåglarnas trivsel förbättrades bland annat genom att på området anlägga mångsidiga matplatser samt för olika arters behov skräddarsydda häcknings- och viloplatser.

Karstula, Isoniitty

Juha Heikkilä

Karstula Isoniitty våtmark beläget i en kulturmiljö smälter föredömligt in i landskapet. Från den bredvid liggande vägen öppnar sig vyn mot våtmarken med ytan av det öppna vattnet, vilket ökar våtmarkens landskapsmässiga värde. Fälten som gränsar till våtmarken skapar en vidsträckt öppen miljö, vilket lockar sjöfåglar till våtmarken. På hösten är närmiljöns fält den matbod som fåglarna föredrar och de utgör tillsammans med våtmarken ett mångsidigt och lockande samlingssområde för vilande sjöfåglar under flyttningstiden.

Vid våtmarkens stränder och runt omkring öarna med växtlighet finns vidsträckta vattenområden med ett djup på några tiotals centimetrar. De anlagda öarna varierar både i storlek och i form. Våtmarken erbjuder mångfaldiga livsbiotoper för vattenvegetationen och för de i vattenlevande ryggradslösa vattendjuren och därmed tryggas sjöfåglarnas möjligheter för anskaffning av näring. Den mosaikartade variationen av öppet vatten och växttäckta områden ökar objektets värde som en livsmiljö för sjöfåglarnas kullar.

Underhållet av Karstula våtmarkslandskap förutsätter att området bevaras öppet. Till exempel dammvallarna och öarna lönar det sig att slå regelbundet.

Bortledningen av vattnet från våtmarken har förverkligats genom den sten beklädda bottentröskeln som byggdes som fortsättning till dammvallen. För tömning av våtmarken har man i dammvallen, framför bottentröskeln, installerat ett plaströr, vars ände på våtmarkssidan har lyfts ovanför vattenytan.

Juha Heikkilä

Följ med våtmarkens tillstånd

Mikko Alhainen

Sjöfågelinventeringar

Betydelsen av restaurerade och anlagda våtmarker för naturens biodiversitet utreds med olika uppföljningar. Sjöfåglar är ett tacksamt objekt att följa, för många arter finner fort nya bosättningsdugliga livsmiljöer, och därtill är sjöfåglaorna relativt lätta att upptäcka och identifiera. Effekterna av Hembygdsvåtmark LIFE+-projektets modellvåtmarker uttröntes genom en nationell punktinventering av sjöfåglar. Inventeringarna är viktiga, för att:

- Förändringar som sker i antalet sjöfågelarter och arternas individantal påvisar utvecklingen av våtmarkens tillstånd. Om till exempel antalet häckande sjöfåglar minskar på våtmarken, kan nedgången i häckande bestånd ge indikationer om våtmarkens behov av skötsel.
- Nyttjande av viltresurser ska vara ekologiskt hållbart. Inventeringen av sjöfågelkullarna producerar objektspecifika uppgifter om bytesmängden i förhållandet till hållbar jaktbeskattning.
- Resultaten kan vara till nytta både i nationellt som internationellt forskningsarbete om sjöfåglar.

Sjöfågelinventeringarna på modellvåtmarkerna påvisade, att av halvdykaränderna är krickan och gräsanden är de mest typiska arterna på de anlagda våtmarkerna. Våtmarker i jordbruksmiljöer hade de rikligaste reproduktionerna av kullar per areal, då istället våtmarker anlagda på torvmarker hade minst arter och individer. Våtmarker anlagda genom uppdämning hade i medeltal bättre sjöfågelproduktion än grävda.

Vattenlevande ryggradslösa insekter

Sjöfåglaorna söker sig till våtmarkerna framför allt lockade av födan. Ryggradslösa vatteninsekter såsom isopoder, ryggsimmare, dykare och trollsländornas larver är viktig näring för sjöfågelungarna under deras första levnadsveckor.

Man kan kartlägga de ryggradslösa vattendjurens art- och individantal genom insektfångst, där en liters glasburk förses med en plasttratt i det grunda strandvattnet.

I Hembygdsvåtmark LIFE+ projektet fick man ryggradslösa vattendjur som byte mest på de våtmarker, där det också förekom sjöfåglar som rikligaste. Man fick vanligen bättre byte på uppdämda våtmarker än på grävda våtmarker.

Om det förekommer knappt med sjöfåglar på din observationsvåtmark, kan resultaten av insektfångst ge förklaring till det!

Juha Siekkinen

Våtmarken underhålls genom aktiv skötsel

Våtmarkerna och randzoner som gränsar till dessa är ständigt föränderliga livsbiotoper, som snabbt växer igen utan ändamålsenlig skötsel. Krympning av den öppna vattenarealen samt stängning av stränderna till följd av att videslyet tar överhand och för mycket gräsväxtlighet är allvarliga hot mot våtmarksnaturens biodiversitet och de arter som är beroende av den.

Mikko Alhainen

Kaveldunens etablering och spridning på våtmarken kan förhindras bäst genom att rensa bort växtbeståndet med rot genast då de första uppenbarar sig på våtmarken.

Skötsel av våtmarken underhåller områdets naturvärde och landskap samt våtmarkens förmåga att binda fast material och näring från avrinningsvattnet. Till exempel för att effektivt stoppa upp fast material är det viktigt att sedimenteringsbassängerna som grävts i änden av dikena som för vatten till våtmarken regelbundet töms på slam.

För de våtmarkers del som anlagts genom uppdämning är det viktigt att följa med dammvallens hållfasthet och med regelbundna mellanrum försäkra sig om dammanläggningens funktion. Våtmarkens omfattande regleringsmån av vattennivån samt möjlighet att tömma våtmarken helt och hållet förbättrar avgörande områdets skötselmöjligheter i olika skeden av våtmarkens utveckling.

Öppna skötta strandängar som gränsar till våtmarken och halvöppna beskogade randzoner underhåller våtmarkens mångsidiga och krävande arter. Betesgång får till stånd mångsidiga livsbiotoper och det gagnar bäst de fågelbestånd som föredrar öppna och dyga miljöer för födoanskaffningen. Å andra sidan kan man genom slätter av strand och våtmarksvegetation samt genom röjning av sly åstadkomma betydande nytta sett från aspekten för våtmarksarterna.

Som produktiva och artrika livsbiotoper lockar våtmarkerna små rovdjur, som jagar sjö- och vadarfåglarnas ungar. En effektiv jakt på smårovdjur är svårt, men då den lyckas kan man avsevärt förbättra våtmarks-fågelbeståndens häckningsframgång och ungarnas överlevnad.

Timo Niemelä

Betesgång på öppna strandängar som gränsar till våtmarken är långverkande naturvård som bäst. Hembygdsvåtmark LIFE+ -projektets modellvåtmarkers markägare har förbundit sig att sköta sina våtmarker, vilket tryggar bevarandet av de genom projektet uppnådda natureffekterna långt i framtiden. På bilden sommaren 2014 betande Highland boskap samt markägaren Ville Porkka som ansvarar för djuren välmående på modellvåtmarken Isoahde i Raseborg.

Fångsten av små rovdjur av främmande ursprung (på bilden mink) är en särskilt värdefull naturvård till gagn för våtmarksfågelbestånden.

Mikko Alhainen

PROJEKTETS RESULTAT

- förverkligandet av ett nationellt modellobjektnätverk: på privat mark 48 anlagda eller restaurerade modellvåtmarker på olika håll i Finland
- anlagda och restaurerade våtmarkers sammanlagda areal över 250 hektar
- erbjudit planeringshjälp och rådgivning till 150 andra våtmarksprojekt
- informerats vid evenemang och skolningstillfällen om våtmarker och deras skötsel över 400 gånger

Hembygdsvåtmark LIFE+ / LIFE+ Return of Rural Wetlands -projekt

- **Verksamhetstid:** 1.9.2010 - 31.12.2015
- **Budget:** omkring 2 miljoner euro
- **Finansiärer:** EU LIFE+, Finlands viltcentral, JoSM
- **internet-sidor:** www.kosteikko.fi

Tryckort: A.J. Mattilan Kirjapaino Oy – Kempele – 2015
Ombygging: Henna Väyrynen, Finlands viltcentral
Översättning: Lena Södergård-Ahiskog, Finlands viltcentral
Korrekturläsning: Stefan Pellás